

Якимчук Н. В.,

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто сутність та принципи інтерактивного навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах. Виявлено ознаки інтерактивної педагогічної взаємодії. Виділено ролі викладача в умовах інтерактивного іншомовного навчання.

Ключові слова: інтерактивне навчання, інтеракція, інтерактивна взаємодія, іншомовне навчання, спілкування.

В статье рассмотрены сущность и принципы интерактивного обучения иностранного языка в высшей школе. Раскрыты атрибуты интерактивного педагогического взаимодействия. Определены роли преподавателя в условиях интерактивного иноязычного обучения.

Ключевые слова: интерактивное обучение, интеракция, интерактивное взаимодействие, иноязычное обучения, общение.

The article deals with the essence and principles of interactive foreign language learning and teaching. The attributes of interaction are examined. The major roles of the interactive teacher are also defined in the article.

Key words: interactive learning, interaction, foreign language learning/teaching, communication.

Сучасна вища освіта характеризується особистісно орієнтованим підходом до організації навчального процесу, в якому важливого значення набуває проблема розвитку самостійної, ініціативної особистості з активною життєвою позицією та творчим мисленням. Найкращі умови для формування молодого фахівця, який здатен неординарно розв'язувати поставлені перед ним завдання, самостійно приймати важливі рішення, ефективно працювати в колективі для досягнення спільної мети, створює інтерактивне навчання. Педагоги все частіше звертаються сьогодні до інтерактивних форм навчання, визнаючи їх переваги у формуванні професійної компетентності студентів, зокрема й іншомовної компетентності. Інтерес викладачів іноземної мови до використання інтерактивних форм навчання зумовлений ще одним чинником – необхідністю навчити студентів практично користуватись мовою для власних потреб, для міжкультурного спілкування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що окремі аспекти інтерактивного навчання неодноразово були предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, питання організації групової навчальної діяльності, яка є необхідною умовою використання інтерактивного навчання у середній і вищій школі, привертало увагу таких вчених як Т. Дейніченко, В. Дяченко, К. Нор, О. Ярошенко, Д. Яценко, Н. Brown, L. Fink, R. Gregory, A. Knight, L. Michaelson, J. Mc Nally, L. Thorley та ін. Ці дослідники стверджують, що групові форми роботи підвищують ефективність навчання, стимулюють активність учнів / студентів на заняттях та покращують взаємовідносини у навчальному колективі. Питанням визначення сутності інтерактивних технологій та умов впровадження їх у навчально-виховний процес займалися С. Кашлев, М. Кларін, О. Комар, Л. Пироженко, О. Пометун, С. Сисоева та ін. Проте недостатньо дослідженою залишається проблема використання інтерактивних методів на заняттях іноземної мови у вищих навчальних закладах, зокрема вимагають узагальнення психолого-педагогічні особливості їх застосування. Потребує конкретизації й роль педагога в організації інтерактивного іншомовного навчання.

Отже, **метою** даної статті є дослідження психолого-педагогічних особливостей інтерактивного іншомовного навчання у вищих навчальних закладах. Для досягнення поставленої мети передбачається виконання таких **завдань**: визначити сутність поняття “інтерактивне навчання”; проаналізувати ознаки інтерактивної педагогічної взаємодії; охарактеризувати роль викладача в умовах інтерактивного іншомовного навчання; з'ясувати принципи інтерактивного навчання іноземних мов.

Як свідчать дослідження зарубіжних вчених, студенти можуть запам'ятати 10% інформації, читаючи, 26% – слухаючи, 30% – розглядаючи, 50% – розглядаючи та слухаючи, 70% – розмовляючи, 90% – обговорюючи щось в процесі діяльності [10, с. 120]. Тобто, найефективніше засвоєння навчального матеріалу відбувається за умов інтерактивного навчання, коли студенти активно залучені в навчальний процес.

Ключовим поняттям, яке визначає сутність інтерактивного навчання, є “інтеракція” – слово, яке походить від англійського “interaction”, де “inter” – взаємний, “action” – дія, тобто взаємодія. Взаємодія трактується як “безпосередня міжособистісна комунікація, найважливішою особливістю якої вважається здатність людини “приймати на себе роль іншої”, уявляти, як її сприймає співрозмовник чи група, і відповідно інтерпретувати ситуацію і конструювати власні дії” [1, с. 18]. Педагогічна взаємодія – це процес спільної діяльності педагога та тих, хто навчається, який характеризується присутністю учасників в єдиному часі і просторі, що створює можливість безпосереднього контакту між ними; наявністю спільної мети, передбачуваного результату діяльності, який відповідає інтересам всіх учасників і сприяє реалізації потреб кожного учасника. Цей процес передбачає планування, контроль, корекцію і координацію дій, поділ праці та виникнення міжособистісних відносин [1, с. 19].

Вітчизняні вчені О. Пометун та Л. Пироженко [6, с. 9] трактують інтерактивне навчання як особливу форму організації пізнавальної діяльності, мета якої створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Зміст інтерактивного навчання вони вбачають в постійній, активній взаємодії всіх учасників навчального процесу, в якій студенти та педагог є рівноправними суб'єктами та партнерами.

М. Кларін розглядає інтерактивне навчання як стихійне або спеціально організоване навчання ("научение", що означає природне освоєння досвіду), яке базується на взаємодії, і навчання ("обучение", спеціально організований процес), засноване на прямій взаємодії тих, хто навчається, з навчальним середовищем. Навчальне середовище тлумачиться дослідником як реальність, що являє собою сферу досвіду, освоюваного тими, хто навчається [2, с. 12-13].

С. Кашлев [1, с. 19] зазначає, що інтерактивне навчання – це процес інтенсивної міжсуб'єктної комунікації та активного обміну діяльностями між педагогом та студентами, що характеризується зміною та різноманітністю видів, форм та прийомів діяльностей, цілеспрямованою рефлексією учасниками своєї діяльності і взаємодії, що відбулася. Зазначений автор наголошує на тому, що реалізація інтерактивних педагогічних методів націлена на зміну та поліпшення моделей поведінки і діяльності учасників педагогічного процесу.

Враховуючи вищевикладене, сутність інтерактивного навчання ми вбачаємо у активному спілкуванні та співпраці викладача зі студентами та студентів між собою, які орієнтовані на активізацію їх пізнавальної діяльності, розвиток комунікативних вмінь та вирішення дидактичних завдань. Все це відбувається за умов партнерства, взаємоповаги та взаємодопомоги.

Особливість інтерактивного навчання полягає в тому, що студенти, працюючи в групах (парах, малих групах, великих групах, командах), спільно вирішують проблемні завдання та самостійно продукують знання. В процесі спільної діяльності та самостійного пошуку знань студенти вчаться критично мислити, аналізувати інформацію, аргументувати свою точку зору, приймати обдумані рішення, знаходити компроміси. В умовах інтерактивного навчання кожен студент має право мати та висловлювати власну думку з проблеми, що вивчається. Педагог, як і студенти, повинен приймати всі погляди та думки, усвідомлювати, що будь-яка думка має право на існування, визнавати, що немає абсолютної істини.

Інтерактивне навчання виключає домінування викладача на занятті. Заняття, в центрі якого знаходиться викладач і на якому домінує викладач, не може бути інтерактивним, оскільки "інтеракція може бути двохстороння, трьохстороння, чи чотирьохстороння, але ніколи не одностороння" [11, с. 9]. При інтерактивному навчанні викладач відмовляється від традиційної ролі транслятора готових знань та виступає організатором самостійної пізнавальної діяльності студентів. Таким чином, домінуюча роль належить студенту, який відповідальний за виконання завдань, власну розумову та фізичну активність на занятті. Активність студента, як стверджує С. Сисоєва [7, с. 4], залежить від таких факторів, як зацікавленість у навчальному матеріалі та формах взаємодії; змагальний характер навчально-пізнавальної діяльності; використання ігор та творчих завдань; особистість викладача та засоби, які він використовує; емоційний вплив вищезазначених чинників.

Однією з умов використання інтерактивного навчання є врахування здібностей студентів, їх вікових особливостей та інтересів. І викладач, і студенти повинні зважати на винятковість кожної особистості з її особливими потребами – не маніпулювати чи керувати нею, не вирішувати, як вона повинна чи може вчитись, а заохочувати її до взаємодії, формувати впевненість у собі, допомагати їй отримувати задоволення від того, що вона робить [11, с. 8]. Інтерактивна взаємодія передбачає право кожного студента бути самим собою, самостійно реалізувати свої приховані можливості, творчо виконувати різноманітні завдання, проявляючи своє "я".

Використання інтерактивних методів є особливо актуальним в іншомовному навчанні, оскільки його мета – навчити студентів спілкуватись іноземною мовою, а інтеракція, яка є основою інтерактивного навчання, – це, як зазначає Г. Браун, "серцевина спілкування; це те, в чому полягає суть комунікації". Зазначений автор визначає інтеракцію як "спільний обмін думками, почуттями, чи ідеями між двома або більше людьми, результатом якого є взаємний вплив один на одного" [8, с. 165].

Як стверджує В. Ріверс [11, с. 4], студенти починають вміло користуватися мовою, коли їхня увага зосереджена на передаванні та отриманні автентичних повідомлень, тобто повідомлень, які містять інформацію, що є цікавою як для мовця, так і для слухача, в ситуації, яка є важливою для обох. Це і є, на думку вченої, інтеракція. Інтерактивна взаємодія включає не лише вираження власних думок, але й розуміння думок інших. В процесі спілкування співрозмовники створюють власні інтерпретації значення, що усвідомлюється через контекст, досвід, завдяки невербальним підказкам. Таким чином, зрозуміти та вміти пояснити іншим смисл явища чи події – сутність інтеракції. Слухати інших, розмовляти з іншими, обмінюватись значенням у спільному контексті – всі ці фактори повинні бути присутні в процесі навчання спілкування.

Серед найбільш важливих ознак інтерактивної педагогічної взаємодії дослідники [1, с. 20-22; 9, с. 16-21] називають такі:

– *значущість*, що передбачає створення учасниками нових для себе значень. Важливою умовою виникнення інтерактивної взаємодії є наявність *інформаційної прогалини*, адже, як було зазначено вище, інтеракція відбувається тоді, коли одна людина намагається повідомити інформацію іншій та зрозуміти значення повідомлень інших людей. Якщо ж двоє співрозмовників володіють однаковою інформацією, потреби у спілкуванні, як відомо, немає;

– *автентичність*, що означає її схожість з реальністю та передбачає наявність внутрішньої мотивації діяльності;

– *релевантність*, що полягає в доцільності та важливості інтеракції для студента, її відповідності запитам та потребам студента;

– *рефлексія*, що визначається як самоаналіз, самооцінка власних почуттів, думок, досвіду, дій. Розвиток рефлексивних здібностей дозволяє учасникам педагогічного процесу виявити прогалини між наявним та бажаним рівнем володіння мовою, фіксувати зміни у розвитку та причини таких змін, оцінити ефективність інтерактивної взаємодії. Рефлексія також сприяє розвитку самоконтролю і подальшій автоматизації процесів, які допомагають вивченню мови;

- *зворотний зв'язок*, який в умовах інтерактивної взаємодії націлений не оцінювати мовні здібності студентів, а допомагати їм виконувати завдання, заохочувати їх виражати свої думки;
- *полілог*, який передбачає можливість кожного студента висловити свою точку зору;
- *діалог*, що базується на вмінні слухати та чути один одного, сприймати всіх учасників навчального процесу як рівних партнерів, суб'єктів взаємодії;
- *самостійна пізнавальна діяльність студентів та різноманітність форм організації їх розумової діяльності*;
- *свобода вибору*, що передбачає можливість свідомого регулювання й активізації своєї поведінки, готовність взаємодіяти з кимось;
- *створення ситуації успіху*, головною умовою якої є позитивне та оптимістичне оцінювання, яке передбачає вміння педагога підкреслити важливість індивідуальних досягнень студентів та позитивні зміни їх розвитку.

Кінцева мета іншомовного навчання – навчити студентів користуватись мовою для особистих цілей, виражати власні думки та почуття. Таке використання мови є творчим, а не імітативним, та потребує досвіду. Тому завдання викладача іноземної мови полягає у моделюванні на занятті ситуацій реального спілкування, створенні можливостей для студентів творчо використовувати мову. В змодельованих життєвих ситуаціях студенти обмінюються вже набутими мовними знаннями, своїми думками, ідеями і таким чином збагачують досвід один одного. Як бачимо, характерною рисою інтерактивної взаємодії на занятті є те, що вона базується на використанні життєвого та іншомовного досвіду студентів. З одного боку, досвід студентів виступає основним джерелом навчального пізнання [2, с. 13], з іншого – продуктом пізнавальної діяльності. Зазначимо, що тут під життєвим досвідом ми, слідом за К.Мамировою [3, с. 61], розуміємо індивідуальні погляди студентів, їхні оригінальні ідеї, концепції та аргументи. Іншомовний досвід студентів включає здобутий мовний та мовленнєвий матеріал, який необхідний їм для того, щоб виконати поставлене перед ними завдання, передати власне значення.

Вищезазначені особливості інтерактивної взаємодії визначають специфіку роботи викладача в нових умовах. Аналіз низки наукових досліджень [2; 4; 5; 6] дозволив нам виокремити чотири основні ролі викладача в інтерактивному іншомовному навчанні та визначити його компетентності в межах кожної з ролей:

1) *викладач-дослідник* а) глибоко вивчає та відбирає навчальний матеріал; б) вивчає потреби та досвід студентів; в) досліджує ефективність власних дій, дію обраних методів, успішність студентів;

2) *викладач-менеджер* а) планує та структурує заняття, модулі, навчальний курс; б) організовує взаємодію студентів, розподіляє їх на групи, координує виконання завдань; в) забезпечує зворотний зв'язок; г) слідкує за результативним перебігом навчального процесу, намагаючись передбачити та подолати труднощі. Зазначимо, що плануючи заняття, викладач, зокрема, ретельно продумує, як діятиме обраний метод; передбачає, як ініціювати та стимулювати взаємодію студентів; конкретизує вказівки для студентів; розраховує час.

3) *викладач-фасилітатор* а) допомагає студентам долати перешкоди, які виникають у співнавчанні; б) ініціює мовлення студентів та заохочує їх до взаємодії; в) супроводжує власний пізнавальний пошук студентів; г) допомагає студентам знайти та реалізувати власну освітню траєкторію;

4) *викладач-консультант* надає пораду чи консультацію студенту, коли він сам звертається за допомогою.

Висуваються нові вимоги й до особистісних якостей викладача. Для того, щоб досягти однієї з основних цілей заняття, – викликати бажання студентів брати активну участь та проявляли ініціативу у мовленнєвій діяльності, – педагог повинен продемонструвати емоційну зрілість та толерантність. Адже студенти часто відмовляються спілкуватись, відчуваючи стрес та сором через помилки, яких вони можуть припускатися у мовленні, боячись реакції одногрупників та викладача. Інтерактивна взаємодія, яка передбачає спонтанне мовлення, вимагає від студента одночасного залучення багатьох когнітивних процесів. Студент зосереджується не лише на темі розмови, але й на виборі лексичних одиниць, граматичних форм, наголосі та інтонації. Це і може пояснити багато допущених у мовленні неточностей [12]. Якщо педагог проявляє чутливість до почуттів студентів, терпимість до їх помилок, студенти долають свій страх, починають виражати свої думки та почуття, стають активними учасниками спілкування.

Отже, оскільки інтерактивне навчання спрямоване на розвиток самостійності студентів, основні завдання викладача іноземної мови полягають у тому, щоб допомагати студентам самостійно здобувати знання, заохочувати їх до комунікативної взаємодії та сприяти подоланню мовних бар'єрів, які виникають у процесі співпраці.

Продовжуючи аналіз інтерактивного іншомовного навчання, відзначимо, що його важливою умовою є використання автентичних матеріалів, які студенти слухають, читають, потім використовують для виконання продуктивних завдань. Автентичні матеріали включають мовлення викладача (за умови, що викладач вільно розмовляє іноземною мовою), аудіо– і відеоматеріали, газети, журнали, інструкції, листи та ін. Такі матеріали повинні бути доступними для студентів, тому викладач має ретельно їх відбирати та опрацьовувати. Комунікативна взаємодія студентів на занятті повинна відбуватись у різноманітних інтерактивних формах: рольовій грі, драматизації, дебатах, дискусіях, виконанні спільних проектів, ток-шоу, інтерв'ю, організації міжнародних фестивалів та ін. Студентам важливо спостерігати й за невербальною поведінкою носіїв мови, автентичними зразками спілкування, щоб знати правила використання мови у різних соціолінгвістичних та соціокультурних контекстах. Так, студенти повинні знати, як розпочати, підтримати та закінчити розмову; як передати зміст повідомлення; як заповнити паузи; як при необхідності втрутитись в розмову; як використовувати жести та ін. Корисним для досягнення цієї мети є використання фільмів, серіалів, відеозаписів з участю носіїв мови, організація зустрічей з представниками культури, мова якої вивчається. Зазначимо, що тестування студентів також має бути інтерактивним, творчим та цікавим. Ціль тестування в умовах інтерактивного навчання – не оцінити студентів, а надати їм можливості, з одного боку, продемонструвати те, що вони вже вивчили, з іншо-

го – виявити прогалини у власних знаннях, побачити, що потрібно довчити, які знання удосконалити. Таким чином, тестування повинне заохочувати студентів до подальшого вивчення мови [11, с. 10-15; 12].

Підсумовуючи, виділимо, слідом за В. Ріверс [12], такі принципи інтерактивного іншомовного навчання у вищій школі: 1) Студент – особа, яка вивчає мову; тобто іншомовне навчання спрямоване на студента та процес вивчення ним мови, а не на викладача, який навчає мови; 2) Навчання іноземної мови повинне відповідати потребам та цілям студентів; 3) Іншомовне навчання повинне базуватись на реальному використанні мови у повсякденному житті; 4) Інтерактивне навчання відбувається в атмосфері взаємоповаги та співпраці, де і студент, і викладач відчувають комфорт та безпеку; 5) Основою використання мови є мовні знання (ментальні репрезентації мовної структури чи механізму) та мовний контроль (вміння створити власне повідомлення, зрозуміти повідомлення інших в певному соціальному і культурному контексті); 6) Розвиток мовного контролю відбувається у творчій інтерактивній, спільній діяльності; 7) Викладач повинен використовувати будь-який можливий засіб і метод, який сприяє навчанню; 8) Тестування є допоміжним засобом навчання; 9) Іншомовне навчання – це занурення у іншу культуру; 10) Вивчення мови відбувається не лише на занятті, але й за межами аудиторії.

Отже, з вищевикладеного можемо зробити **висновок**, що зміст інтерактивного навчання полягає в тому, що студенти самостійно продукують знання в процесі спільної діяльності, яка спрямована на вирішення комунікативних, творчих та проблемно-пошукових завдань та базується на принципі діалогічної, полілогічної взаємодії усіх учасників навчального процесу. Інтерактивна взаємодія на занятті іноземної мови передбачає врахування життєвого та іншомовного досвіду студентів; розвиток їх рефлексивних здібностей; створення атмосфери успіху та комфорту; постійний зворотній зв'язок; моделювання ситуацій реального спілкування та використання автентичних матеріалів, які відповідають мовній та мовленнєвій підготовці студентів, їх інтересам та потребам. Виходячи з виділених в даній статті ролей педагога, найбільш значущим напрямком роботи викладача іноземної мови в умовах інтерактивного навчання вважаємо його фасилітаторську та консультативну діяльність. Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо у вивченні можливостей використання різноманітних форм інтерактивного навчання для формування іншомовної компетентності студентів у різних видах мовленнєвої діяльності.

Література:

1. Кашлев С. С. Технология интерактивного обучения / С. С. Кашлев. – Мн. : Белорусский верасень, 2005. – 196 с.
2. Кларин М. В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта / М. В. Кларин // Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 12-18.
3. Мамирова К. Н. Принципы и формы организации интерактивного обучения / К. Н. Мамирова // Краєзнавство, географія, туризм. – 2011. – № 21-23. – С. 61-63.
4. Морська Л. І. Новітні технології у навчанні іноземних мов: Навчально-методичний посібник / Л. І. Морська. – Тернопіль : Астон, 2012. – 236 с.
5. Перец М. Використання інтерактивних технологій у вищому навчальному закладі: теоретичний аспект / М. Перец // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – № 3. – С. 54-59.
6. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
7. Сисоєва С. Інтерактивні технології навчання дорослих / С. Сисоєва // Рідна школа. – 2010. – № 11. – С. 3-8.
8. Brown H. D. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy / H. D. Brown. – Pearson Education, Inc., 2000. – p. 480.
9. Haley M. H. Content-based second language teaching and learning: an interactive approach / M.H. Haley, T. Y. Austin. – Boston, MA : Allyn and Bacon, Pearson Education, Inc., 2004. – 387 p.
10. McNally J. Working in groups and teams / J. McNally // Using group-based learning in higher education / [ed. by L. Thorley, R. Gregory]. – London : Kogan Page Limited, 1994. – P. 113-120.
11. Rivers W. M. Interaction as the key to teaching language for communication / W. M. Rivers // Interactive Language Teaching / [ed. by W. M. Rivers]. – New York : Cambridge University Press, 1987. – P. 3-16.
12. Rivers W. M. Principles of Interactive Language Teaching [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://evaluator.org/rivers/10Principles_0.html